

James Rhodes, pianist

James Rhodes

James Rhodes, pianist

Hoe muziek mijn leven redde

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

Nederlandse vertaling Paul van der Lecq en Frank Lekens

© 2014 James Rhodes

Oorspronkelijke titel *Instrumental*

Oorspronkelijke uitgever Canongate Books Ltd, Edinburgh

© 2015 Nederlandse vertaling Paul van der Lecq en Frank Lekens /

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

Citaat e.e. cummings afkomstig uit 'A Poet's Advice to Children',
uit *E. E. Cummings, a Miscellany*, red. George James Firmage,
Liveright Publishing Corporation.

Citaat Phil Klay afkomstig uit 'After War, a Failure of
Imagination', © 2014 Phil Klay in *The New York Times*.

Alle rechten voorbehouden

Tekstredactie Marianne Tieleman

Ontwerp omslag Philip Stroomberg

Omslagfoto's Dave Brown

NUR 661

ISBN 978 90 468 1796 4

www.nieuwamsterdam.nl/jamesrhodes

Voor mijn zoon

Als we trauma's tot iets van een hogere orde maken, iets wat niet verwoord kan worden, dan kunnen de overlevenden geen kant op, dan zullen ze nooit het gevoel hebben dat ze werkelijk worden begrepen... Je bewijst mensen geen respect door te zeggen: 'Ik vind het onvoorstelbaar wat jij hebt doorgemaakt.' Luister in plaats daarvan naar hun verhaal en probeer je voor te stellen dat je erbij was, hoe pijnlijk of ongemakkelijk dat ook voelt.

– Phil Klay, veteraan van het US Marine Corps

Inhoud

Prelude	11
Track 1: Bach, Goldberg-varianties, aria (Glenn Gould, piano)	21
Track 2: Prokofjev, Tweede pianoconcert, finale (Jevgeni Kissin, piano)	31
Track 3: Schubert, Pianotrio nr. 2 in Es-groot, tweede deel (Vladimir Ashkenazy, Itzhak Perlman, Lynn Harrell)	43
Track 4: Bach-Busoni, Chaconne (James Rhodes, piano)	51
Track 5: Beethoven, Pianosonate nr. 32, op. 111, tweede deel (Garrick Ohlsson, piano)	67
Track 6: Skrjabin, Pianoconcert, laatste deel (Vladimir Ashkenazy, piano)	79
Track 7: Ravel, Pianotrio (Vladimir Ashkenazy, Itzhak Perlman, Lynn Harrell)	95
Track 8: Sjostakovitsj, Tweede pianoconcert, tweede deel (Elisabeth Leonskaja, piano)	101
Track 9: Bruckner, Symfonie nr. 7, tweede deel (Herbert von Karajan, dirigent)	106

Track 10: Liszt, Totentanz (Sergio Tiempo, piano)	123
Track 11: Brahms, Ein deutsches Requiem, eerste deel (Herbert von Karajan, dirigent)	135
Track 12: Mozart, Symfonie nr. 41 ('Jupiter'), vierde deel (Sir Charles Mackerras, dirigent)	157
Track 13: Chopin, Etude in C-groot, op. 10 nr. 1 (Maurizio Pollini, piano)	174
Track 14: Chopin, Fantasie in f-klein, op. 49 (Krystian Zimerman, piano)	184
Track 15: Ravel, Pianoconcert in G-groot, tweede deel (Krystian Zimerman, piano)	193
Track 16: Schumann, Geister-varianties voor piano (Jean-Marc Luisada, piano)	209
Track 17: Schubert, Pianosonate nr. 20, D959, tweede deel (Alexander Lonquich, piano)	228
Track 18: Beethoven, Vijfde pianoconcert (‘Keizersconcert’), tweede deel (Radu Lupu, piano)	247
Track 19: Rachmaninov, Rapsodie op een thema van Paganini (Zoltán Kocsis, piano)	257
Track 20: Bach, Goldberg-varianties, aria da capo (Glenn Gould, piano)	265
Nawoord	267
Dankwoord	269
Appendix	274

Al deze muziekstukken zijn gratis te beluisteren op:
<http://bit.do/instrumental>

Prelude

Klassieke muziek geeft me kracht.

Ik weet dat dit voor sommige mensen niet bepaald een veelbelovende openingszin is. Maar als je het woord 'klassiek' schrappt, valt het misschien alweer mee. Misschien wordt het dan zelfs begrijpelijk. Want in dat geval, met alleen het woord 'muziek', hebben we het over iets universeels, iets opwindends, iets ongrijpbaars en onvergankelijks.

Jij en ik zijn direct met elkaar verbonden door muziek. Ik luister naar muziek. Jij luistert naar muziek. Ons leven is van muziek doordrongen en wordt er net zo door beïnvloed als door de natuur, de literatuur, kunst, sport, religie, filosofie en televisie. Het is de belangrijkste verbindende factor, de favoriete drug van jongeren overal op de wereld. Muziek biedt troost, wijsheid, hoop en warmte, en dat al duizenden jaren lang. Het is balsem voor de ziel. Een piano heeft 88 toetsen en daar ligt een heel universum in besloten.

En toch...

Mijn functieomschrijving is 'concertpianist' en dus is het onvermijdelijk dat er in dit boek veel over klassieke muziek staat. Het zou me volstrekt niet verbazen als bij verschijning ten minste een deel van de pers zijn uiterste best zal doen dat feit te negeren. De reden daarvoor is dat serieuze klassieke

muziek nooit, maar dan ook nooit goed verkoopt, en door velen beschouwd wordt als volstrekt onbelangrijk. En er is binnen de klassieke-muziekwereld ook niets te vinden wat dat beeld ontkracht, of het nu gaat om de musici zelf, de presentatie van het product, de platenmaatschappijen of het management, de mentaliteit en moraal van die hele bedrijfstak.

Toch is het een onmiskenbaar feit dat de muziek letterlijk mijn leven heeft gered en ook, geloof ik, het leven van talloze anderen. Muziek houdt je gezelschap als je niemand hebt, ze biedt begrip waar verwarring heerst, troost waar wanhoop is, en een bron van pure energie voor de lege huls van een afgematte, gebroken ziel.

Dus elke keer als ik geconfronteerd word met mensen die de alomtegenwoordige neiging hebben om met de ogen te gaan rollen en af te haken wanneer ze de term 'klassieke muziek' horen of lezen, denk ik aan de grote fouten die ik in het verleden heb gemaakt door gemakzuchtig mijn schouders op te halen voordat ik me ergens in verdiept had. En voor wie zo'n reflex nu ook voelt opkomen: ik vraag je, ik smeed je, om je oordeel even uit te stellen en jezelf dit af te vragen:

Stel dat er iets bestond dat niet uit de koker komt van de overheid, van sweatshops, Apple of de farmaceutische industrie, en dat zomaar, altijd en overal wat meer opwindend, glans, diepgang en kracht aan je leven kan toevoegen: zou je daar dan meer van willen weten?

Iets dat geen bijwerkingen heeft, dat je nergens toe verplicht, waar je geen voorkennis of geld voor nodig hebt, alleen wat tijd en misschien een fatsoenlijke koptelefoon.

Zou je daar meer van willen weten?

Elk leven heeft een eigen soundtrack. Maar velen van ons zijn er doof voor geworden, we zijn ermee overvoerd, moe en murw geslagen. We worden van alle kanten be-

stookt met muziek, in films, tv-programma's en winkelcentra, op telefoons, in liften en in de reclame. De kwantiteit heeft het allang van de kwaliteit gewonnen. Meer van alles is kennelijk beter. En Jezus, wat een prijs betalen we daarvoor. Tegenover elke echt opwindende rockband, soundtrack of hedendaags componist staan enorme ladingen bagger die ons bij elke denkbare gelegenheid in de maag wordt gesplitst. De industrie die daarvoor verantwoordelijk is, behandelt ons met nauwelijks enig respect en met nog minder vertrouwen. Succes wordt niet zozeer verdiend als wel gekocht, betaald en geprostitueerd, het wordt ons ongemerkt op slinkse wijze opgedrongen.

Mijn boek is onder andere bedoeld om een alternatief te bieden voor de slappe, zelfzuchtige, ontaarde klassieke-muziekindustrie waartoe we veroordeeld zijn. En ik hoop ook aan te tonen dat de problemen in die muziekindustrie en eventuele oplossingen daarvoor ook gelden voor een veel bredere scala aan soortgelijke kwesties binnen onze hele cultuur en de kunsten in het bijzonder.

En mijn levensverhaal zal daarmee vervlochten zijn. Omdat mijn verhaal laat zien dat muziek het antwoord is op dingen die onbeantwoord blijven. Daar ben ik van overtuigd, omdat ik zonder muziek niet meer zou leven, laat staan dat ik een productief, stabiel en soms gelukkig leven zou leiden.

Veel mensen zullen zeggen dat het veel en veel te vroeg is voor mij om een autobiografie te schrijven. Ik ben achten-dertig jaar (op het moment van schrijven) en het idee van een autobiografie op deze leeftijd lijkt misschien een geval van idiote hoogmoed. Maar schrijven over dingen waarin ik geloof en die me in leven hebben gehouden, de ideeën uitwerken die ik al jarenlang koester, reageren op kritiek en oplossingen aandragen voor een zorgwekkend en urgent probleem, is volgens mij hoe dan ook de moeite waard.

Dat ik in de positie verkeer om daarover te kunnen schrijven, heeft te maken met bepaalde ervaringen die anderen misschien nooit hebben gehad. Omdat ik die ervaringen (tot dusver) heb overleefd en ik – volgens de redacteur die dit idee aan haar baas heeft verkocht – ‘iets voor elkaar gebokst heb’, is mij de gelegenheid geboden om een boek te schrijven. En van zoiets lig ik in een deuk, want zoals je in de komende tachtigduizend woorden nog wel zult merken, leef ik te midden van mijn eigen waanzin, heb ik een tamelijk gestoorde opvatting van het begrip integriteit, vrij weinig waardevolle relaties en nog minder vrienden, en ben ik, al mijn zelfbeklag ten spijt, best wel een lul.

Ik heb een hekel aan mezelf, ik heb veel te veel tics, zeg vaak de verkeerde dingen, krab op ongepaste momenten aan mijn kont (om daarna aan mijn vingers te ruiken) en kan onmogelijk in de spiegel kijken zonder dood te willen. Ik ben een ijdele, zelfingenomen, oppervlakkige, narcistische, manipulatieve, ontaarde, flikflooiende, jammerende, afhankelijke, genotzuchtige, wrede, kille, zelfdestructieve klootzak.

Laat ik je een voorbeeld geven. Vanmorgen werd ik even voor vieren wakker.

Vier uur in de ochtend is het ergst denkbare moment van welke dag dan ook. Sterker nog, het tijdvak van half vier tot half vijf is zo kut als het maar zijn kan. Half vijf is oké: dan kun je tot een uur of vijf in bed blijven rondhangen en daarna opstaan in de veilige wetenschap dat sommige mensen ook echt om vijf uur opstaan. Om nog voor het werk als een idioot te gaan hardlopen, om een vroege dienst te draaien, om te mediteren, aan yoga te doen of de eerste drie kwartier van hun dag even niet over de kinderen of de hypotheek te hoeven nadenken.

Of over wat dan ook.

Maar als je eerder op bent, dan is er duidelijk iets mis met je.

Dat moet wel.

Ik ben dit begonnen te schrijven om dertien minuten voor vier.

Er is iets mis met me.

Ik heb het zo vaak vier uur in de ochtend zien worden op (in omgekeerd chronologische volgorde) mijn Rolex (nep), iPhone dock, iWC (echt), staande klok, wandklok, autoreverse cassette/fm/cd-speler, Casio en Mickey Mousehorloge, dat ik er een paar levens mee vooruit kan. En dan komt die onvermijdelijke mentale klik, als een schakelaar die wordt omgedraaid, dat moment van 'krijg de tyfus', wanneer je besluit om op te staan en dan maar wat te gaan doen. Om je mouwen op te stropen en de wereld in te gaan. In het besef dat het pijn gaat doen. Dat het een lange dag wordt.

Ik weet bijvoorbeeld dat ik deze ochtend al voor negen uur klaar zal zijn met mijn vier uur oefenen aan de piano, dat ik dan veertien sigaretten heb gerookt, een pot koffie heb gedronken, gedoucht heb, de krant heb gelezen, mijn mail heb doorgenomen en ben gaan tanken. Om negen uur heb ik alles gedaan wat me op deze dag te doen staat en dan is het klaar, uit, *schluss*. Wat moet ik met die wetenschap? Hoe moet ik in hemelsnaam de tijd vullen van negen uur 's ochtends tot elf uur 's avonds, het vroegste moment dat ik het licht kan uitdoen en kan proberen te gaan slapen zonder mezelf een geestelijk gestoorde loser te voelen?

En ik weet waarom ik zo vaak zo vroeg uit bed ben.

Het komt allemaal door mijn hoofd. De vijand. Die uiteindelijk mijn dood zal betekenen; een landmijn, een tikkende tijdbom, mijn aartsvijand. Dat stomme kuthoofd van mij, dat me doet huilen, krijsen, gillen, dat maakt dat ik me uit frustratie geestelijk mijn ogen uit mijn kop krab. Altijd van de partij, en alleen consequent in zijn eigen incon-

sequentie, nijdig, verwend, verrot, verwrongen, verkeerd, vals, geslepen, roofzuchtig.

Dit is wat er vanmorgen gebeurde:

La Tête

Een korte eenakter van James Rhodes

De personages:

Een man; slonzig, verward, stoppelbaard, mager.

Een vrouw; sexy, blond, te goed voor hem.

De man ligt in bed naast de vrouw, die zijn vriendin is. Zijn ogen schieten open.

Zij slaapt. Hij is wakker en ongedurig.

De klok staat op halfvier in de ochtend.

Zijn gezicht spreekt boekdelen en verraadt dat hij het niet verdient een vriendin te hebben die zo goed is als zij. Dat hij met niemand het bed zou mogen delen. Dat dit niet zo alledaags, zo gevaarlijk intiem, zo godverdomd doodnormaal zou mogen zijn.

Het meisje is te mooi, te lief, te gul.

De man slaat zijn arm om haar heen. Ze verroert zich niet.

Hij steekt zijn hand uit en strijkt haar haren uit haar ogen.

Man: Ik hou van je, schat. Ik mis je. Ik wil je.

Vrouw: *(schor en nog half in slaap)* Ik hou ook van jou, liefje. Het is goed zo. Echt, ik meen het.

Ze valt weer in slaap.

De man begint haar rechterborst te strelen en kust haar in de nek. Hij klungelt maar wat aan en de wanhoop straalt van hem af.

Vrouw: Hmmm. Mag ik nog even blijven slapen, schatje? Je bent heel sexy. Het is nog zo vroeg.

Ze valt weer in slaap.

De man stommelt op passief-agressieve wijze het bed uit, kleedt zich luidruchtig aan en sluit de deur van de slaapkamer. Hij loopt naar de keuken en zet het koffieapparaat aan.

Man: (bauwt haar na) Het is nog zo vroeg... Tering.

Pauze als bij Harold Pinter

Man: (loopt kwaad rond, praat tegen het publiek) Ze kan me niet uitstaan, goddomme. Als ze een ander had, zou ze hem suf neuken. Eindeloos lang. Ze zal nu wel met zichzelf bezig zijn en dan denkt ze aan een of andere klootzak op de sportschool. Iemand die niet zo onzeker is en niet zo'n zeikerd. Zo'n proleet die blaakt van het zelfvertrouwen. Die moeiteloos wegkomt met iemand 'ouwe knakker' noemen. Die geloofwaardig over voetbal kan ouwehoeren. Die de plugkraan kan vinden en ook nog weet hoe die werkt.

Hij gaat met zijn kop koffie aan zijn computer zitten.

Opent een tekstverwerkingsprogramma, steekt een sigaret op en begint te typen.

Man: (leest voor wat hij typt) Mijn liefste,

Terwijl ik dit schrijf, lig jij in bed te masturberen terwijl je denkt aan een van je exen, je baas of een andere goedgebouwde, knappe kloothommel. Dat weet ik wel zeker. En dus moet ik je hier vanuit de andere kamer afstraffen, in mijn gedachten.

Neemt een slokje koffie.

Ik weet dat die lui alles hebben waar het mij aan ontbreekt. In mijn hoofd dicht ik ze allemaal de magische, probleemlose realiteit van 'een gigantische pik en een briljante geest' toe. Ik kan niet geloven dat je me dit aandoet. Ik ben razend. Zo kwaad dat ik zit te trillen. De adrenaline giert door mijn lijf. Mijn ademhaling gaat als een razende tekeer. Ik ben high van te veel of te weinig zuurstof, een van de twee. Ik heb gelijk en jij hebt het mis. Ik weet aan wie en wat je in werkelijkheid denkt en wat je eigenlijk wilt, en je kunt nooit mij willen, dat kan gewoon niet. Bedankt dat je me dat zo goed duidelijk gemaakt hebt. Nu klopt mijn wereld weer min of meer. Alles is zoals het hoort en vlinders

kunnen ongestraft hun vleugels uitslaan. Alles wat mijn slachtofferschap een beetje verzachtte, alles waar ik een beetje gelukkig van dreigde te worden, tevreden, een mens misschien, is weer zorgvuldig de nek omgedraaid. En het is nog geen tien over vier. Allemaal jouw schuld, wreed, hardvochtig kreng dat je bent.

De man draait het computerscherm wat meer naar de kamer toe. Hij trekt de keukenla open, pakt een mes en snijdt zijn keel door.

Einde

Dat tafereel, dat verdomde brechtiaanse meesterwerk – behalve die laatste zin, want ik ben zo'n bluffer dat ik daar toch nooit gevolg aan geef – speelde zich vanmorgen in mijn hoofd af. Zoiets ontrolt zich elke dag op duizend soortgelijke manieren, bij de meeste mensen met wie ik in contact kom. Dit is zoals mijn hoofd werkt, altijd gewerkt heeft en waarschijnlijk ook altijd zal blijven werken. Meestal lukt het me wel die gedachten voor mezelf te houden. Soms komen ze op een zijdelingse manier naar buiten. Maar ze zijn er altijd. En dat is de reden dat ik mezelf alleen maar kan zien als een geesteszieke loser.

Even een waarschuwing voordat je verder leest: dit boek zal je waarschijnlijk enorm aangrijpen als je te maken hebt gehad met seksueel misbruik, zelfbeschadiging, psychiatrische inrichtingen, drugs of suïcidale ideatie (de merkwaardig elegante medische term voor een vroegere of huidige obsessie met het plegen van zelfmoord). Ik weet dat zo'n waarschuwing in de meeste gevallen een cynische, schunnige manier is om je ertoe te verleiden verder te lezen, en eerlijk gezegd is een deel van mij daar ook precies op uit. Maar ga dit niet lezen om vervolgens in jezelf te gaan snijden, te broeden op wat jou als kind is overkomen, aan de drugs te

gaan, je vrouw/hond/eigen gezicht tot moes te slaan en mij dan de schuld te geven. Als jij zo iemand bent, dan ben je het waarschijnlijk al je hele kloteleven lang gewend om anderen voor al dat soort zaken de schuld te geven, dus hou daarmee op en schuif me niet ook jouw pathologische zelfhaat in de schoenen. Ik heb dat kunstje ook vaak genoeg geflikt en het is even misplaatst als zielig.

Het betere deel van mezelf wil niet eens dat je dit boek leest. Het wil anoniem blijven, eenzaam, bescheiden, het zoekt ruimte en privacy. Maar dat betere deel is maar een fractie van wie ik ben en de meerderheid van stemmen wil dat je het koopt, leest, dat je erop reageert, erover praat, dat je van me houdt en me vergeeft, dat je er iets bijzonders aan overhoudt.

En nogmaals, hier en daar zal het in dit boek over klassieke muziek gaan. Als je daar tegen opziet, doe dan tenminste één ding voordat je dit boek weggooit of weer op de plank zet. Koop, steel of stream deze drie albums: de derde en zevende symfonie van Beethoven (al zijn negen symfonieën in de uitvoering van het London Symphony Orchestra staan voor € 10,99 op iTunes); de Goldberg-varianten van Bach (op piano gespeeld door Glenn Gould en dan liefst de studio-opname uit 1981, op iTunes voor datzelfde bedrag); het tweede en derde pianoconcert van Rachmaninov (met Andrej Gavrilov op piano, € 8,99). In het slechtste geval heb je er geld voor neergeteld, vind je ze vreselijk en ben je het bedrag kwijt van een afhaalmaaltijd. Dan scheld je me op Twitter uit voor klootzak en ga je verder met je leven. In het beste geval heb je de deur geopend naar iets wat je de rest van je leven zal verbijsteren, verrukken, ontroeren en choqueren.

Tijdens concerten praat ik over de stukken die ik speel, vertel ik waarom ik ze gekozen heb, wat ze voor me betekenen, in welke omstandigheden ze zijn geschreven. In die

trant wil ik een soundtrack leveren bij dit boek. Zo ongeveer als een chic restaurant dat bij elke gang een bijpassende wijn aanbeveelt, zo wordt elk hoofdstuk vergezeld van een bepaald muziekstuk. Je kunt die opnames online beluisteren op <http://bit.do/instrumental>. Die muziek is gratis, met zorg gekozen en belangrijk. Ik hoop dat je het mooi vindt.